

פרק ב חינוך

לחינוך החרדי חלק נכבד במערכת החינוך העברי וכמובן גם במערכת החינוך הישראלית בכלל. במרוצת השנים חל גידול מהיר במספר התלמידים בחינוך החרדי בצד שינויים מערכתיים ומבניים, ובהם הקמת המחוז החרדי במשרד החינוך וייסוד זרם החינוך הממלכתי-חרדי. שיעור התלמידים החרדים בחינוך העברי עומד על 24% ובמערכת החינוך הכללית על 18%. ואולם בשנים האחרונות נרשמת האטה בקצב הגידול של החינוך החרדי ל-3% בשנה, לעומת עלייה בקצב הגידול של החינוך הממלכתי העברי (לגוניו) – 2% בשנה.

מערכת החינוך וההשכלה העל-תיכונית לגברים חרדים כוללת לימודים בישיבה וב"כולל" וכן הכשרה מקצועית ולימודים אקדמיים. לנשים חרדיות היא כוללת לימודים בסמינר (בכלל זה הכשרה מקצועית) וכן לימודים לתעודה אקדמית. בין 2010 ל-2016 חל גידול של פי 1.5 במספר החרדים, גברים ונשים, הלומדים לתואר אקדמי. המקצועות שהחרדים לומדים הם פרקטיים ברובם וכאלה המאפשרים גם עבודה בתוך הקהילה החרדית (חינוך והוראה ומקצועות עזר רפואיים). החרדים לומדים מקצועות תכליתיים, למשל משפטים ומינהל עסקים, שמאפשרים השתלבות במקצוע הנלמד בשוק העבודה. הם בוחרים ללמוד בעיקר במכללות, שם תנאי הסף לקבלה נחשבים קלים יחסית.

מספר הגברים החרדים בישיבות וב"כוללים" ידע בשנים האחרונות תנודתיות, בייחוד בעקבות שינויי החקיקה במעמד בחורי הישיבות והשינויים הקואליציוניים הכרוכים בתמריצים ללימוד תורה. עם זאת, במבט לאחור על חמש השנים החולפות מתברר כי העלייה במספר בחורי הישיבות ואברכי ה"כולל" איטית מבעבר, ככל הנראה בגלל המגמה של כניסת הגברים החרדים לשוק התעסוקה.

1. תלמידים (לפי פיקוח)

תמונת מצב

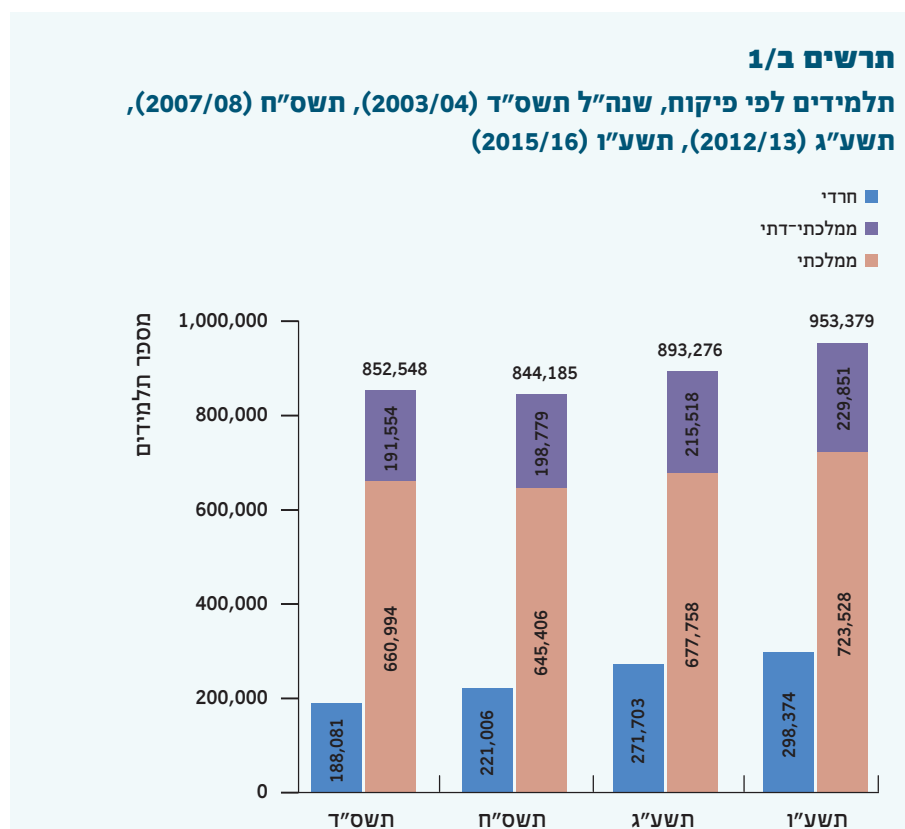
בשנת הלימודים תשע"ו (2015/16) למדו בחינוך החרדי – היסודי והעל-יסודי – כ־300,000 תלמידים, שהם 24% מהתלמידים בחינוך העברי ו-18% מכלל התלמידים בישראל. רוב תלמידי החינוך החרדי (57%) לומדים בחינוך היסודי; בחינוך העברי הכללי-הממלכתי והממלכתי-חרדי לומדים בדרג היסודי 52% מהילדים. חלקו של החינוך החרדי בחינוך העברי גדול: בחינוך היסודי – 26%; בחטיבת הביניים – 23%; בחטיבה העליונה – 21%. הפער בין דרגי החינוך בתוך החינוך החרדי נובע בעיקר משיעורי הילודה הגבוהים באוכלוסייה החרדית, שבעטיים יש

מספר גדול יותר של ילדים בגילים הצעירים יותר, אבל גם ממעבר של תלמידים בחינוך החרדי בגיל חטיבת הביניים והחטיבה העליונה למערכות חינוך לא-חרדיות, בייחוד ביישובי הפריפריה.

מגמות

קצב הגידול של החינוך החרדי הואט בשנים 2013-2016, לעומת החינוך העברי הממלכתי – שקצב הגידול שלו דווקא עלה באותן שנים. לפני 2013 היה גידול מהיר וקבוע בחינוך החרדי – 4.2% לשנה; מאז 2013 ירד קצב הגידול של חינוך זה ל-3.2% בשנה. החינוך העברי הממלכתי, כולל הממלכתי-דתי – שקצב הגידול השנתי שלו היה בשנים 2003-2013 0.5% בשנה – הואץ והגיע לגידול של 2.3% בשנה בשנים 2013-2016. הגידול בשיעור תלמידי החינוך החרדי מכלל התלמידים בחינוך העברי עמד בשנים 2008-2013 על 0.5% בשנה וירד בשנים 2013-2016 לקצב של 0.15% בשנה בלבד.

שתי סיבות אפשריות למגמה חדשה זו: האחת נגזרת מן הירידה בילודה במגזר החרדי, שהוזכרה בפרק הקודם, והשנייה נגזרת מן הירידה במידת האטרקטיביות של בתי הספר החרדיים לקהלי יעד שאינם חרדים במובהק.

2. בחינות בגרות

תמונת מצב

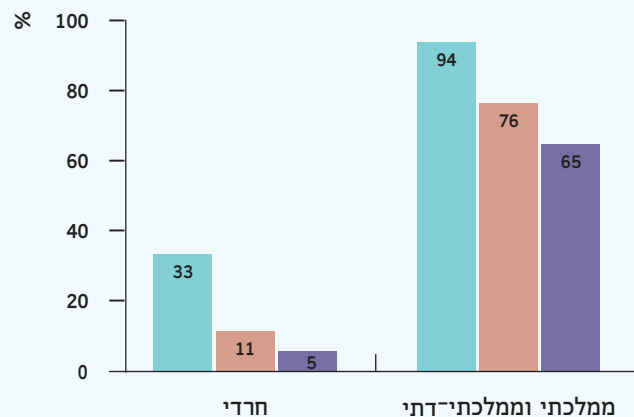
בשנת הלימודים תשע"ה (2014/15) נבחנו 33% מתלמידי כיתות י"ב במוסדות החינוך בפיקוח חרדי בבחינות הבגרות. שיעור זה נמוך מאוד בהשוואה לשיעור הנבחרים בבחינות הבגרות בבתי הספר הממלכתיים והממלכתיים-דתיים (94%). יש לומר כי במוסדות החינוך בפיקוח חרדי מחצית מהבנות (51%) ניגשות לפחות לחלק מבחינות הבגרות, לעומת 13% בלבד מהבנים.

בקרב תלמידי כיתות י"ב הזכאים לתעודת בגרות הפערים בין החינוך בפיקוח חרדי (זכאים: 11%) לבין החינוך הכללי-הממלכתי והממלכתי-דתי (זכאים: 76%) גדולים מאוד. כאשר בוחנים את שיעור הזכאים לתעודת בגרות מתוך הנבחרים החרדים מתברר כי 34% מהם זכאים לתעודת בגרות, בעוד שבחינוך הכללי, הממלכתי והממלכתי-דתי, שיעור הזכאות הוא 81%. פער משמעותי מתגלה גם כאשר בודקים את שיעור הזכאים לתעודות בגרות שעומדים בתנאי הסף לקבלה לאוניברסיטאות: 65% בחינוך העברי הכללי הלא-חרדי לעומת 5% בלבד בחינוך בפיקוח חרדי. פער ברור בתחום זה קיים בין הבנים לבנות במוסדות החינוך החרדיים: שיעור הבנות החרדיות הזכאיות לתעודת בגרות (19%) גבוה בהרבה משיעור הבנים הזכאים לה (2%).

תרשים 2/ב

הניגשים לבחינות הבגרות, הזכאים לתעודת בגרות והעומדים בדרישות הסף של האוניברסיטאות, לפי פיקוח, שנה"ל תשע"ה (2014/15)

■ ניגשים לבחינות הבגרות
■ זכאים לתעודת בגרות
■ עומדים בדרישות הסף של האוניברסיטאות

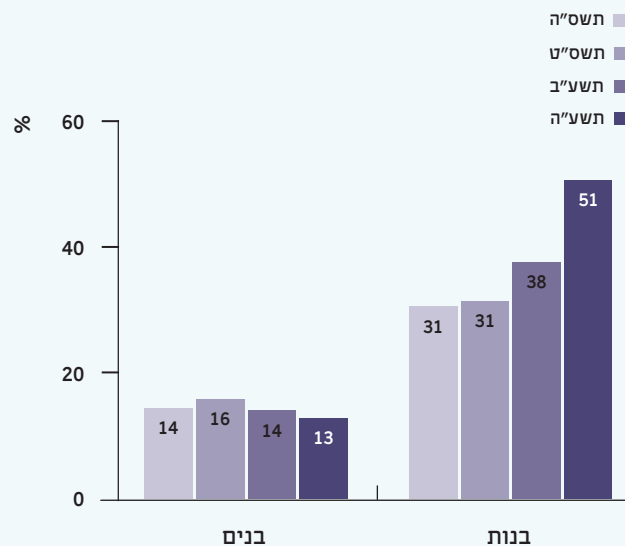
מגמות

בשנים האחרונות חלה עלייה של ממש בשיעור התלמידים החרדים הנבחנים בבחינות בגרות כלשהן, גם אם אינם זכאים בסופו של דבר לתעודה – מ־23% בשנת הלימודים תשס"ה (2004/05) ל־33% בשנת הלימודים תשע"ה (2014/15). עלייה זו נזקפת בעיקר לזכות העלייה בשיעור הניגשות לבגרות בקרב הבנות החרדיות. בשנים האחרונות חדרו בחינות הבגרות בהיקף רחב לתיכונים של רשת "בית יעקב", וכיום מחצית מהבנות החרדיות עושות בחינות בגרות כלשהן (לא כולל מבחני סאלד, הנפוצים בבתי הספר החרדיים ומוכרים כנקודות שקולות לתעודת בגרות חלקית). בשנת הלימודים תשס"ט (2008/09) ניגשו לבחינות הבגרות 31% מהתלמידות החרדיות; שיעור זה עלה בחדות – ל־51% – בתוך שש שנים (בשנת הלימודים תשע"ה, 2014/15). בקרב הבנים נרשמה יציבות – ואפילו ירידה – בשיעור הניגשים לבחינות הבגרות. בשנת הלימודים תשס"ט (2008/09) נבחנו 16% מהם בבחינות, ושיעורם ירד ל־13% בשנת תשע"ה (2014/15).

הפערים בקרב הזכאים לתעודת בגרות בין החינוך החרדי ובין החינוך הכללי-ממלכתי והממלכתי-דתי גדלו עם השנים במספרים מוחלטים: בעוד שבחינוך הממלכתי והממלכתי-דתי עלה שיעור הזכאים לתעודת בגרות מ־62% (שנת הלימודים תשס"ה, 2004/05) ל־76% (שנת הלימודים תשע"ה, 2014/15), שיעור הזכאים במגזר החרדי עלה מ־9% ל־11%. עם זאת, באחוזים, מדובר בגידול בקצב דומה (23% ו־24%, בהתאמה).

תרשים ב/3

חרדים הניגשים לבחינות הבגרות, לפי מגדר, שנה"ל תשס"ה (2004/5), תשס"ט (2008/9), תשע"ב (2011/12), תשע"ה (2014/15)

3. תלמידי ישיבות ואברכים

תמונת מצב

מספר תלמידי הישיבות ואברכי ה"כולל" במוסדות חרדיים בשנת 2016 היה 117,195, מתוכם 64% אברכים. ל-70% מהאברכים יש פטור משירות בצה"ל. משמע, המשך הלימודים ב"כולל" הוא לא רק כנגד החלופה של שירות צבאי אלא הוא גם תוצאה משולבת של מוטיבציות דתיות, תרבותיות וחברתיות.

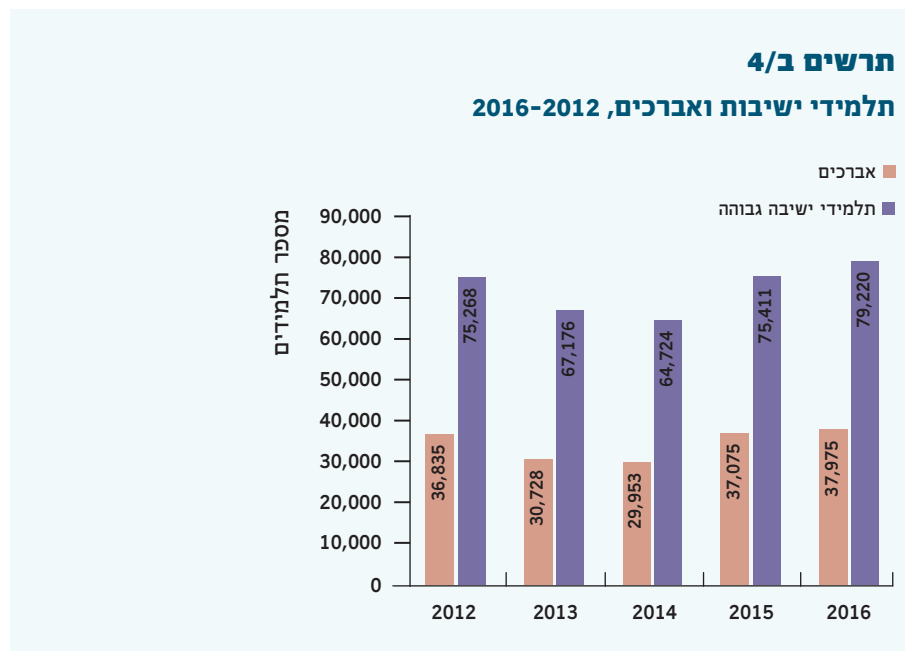
מגמות

בשנים 1999-2012 גדל מספרם של בני הישיבות והאברכים בהתמדה, בקצב של 4% לשנה, דומה לקצב הגידול של החברה החרדית באוכלוסיית המדינה. בשנים 2012-2016 הואט קצב הגידול של בחורי הישיבות ל-0.8% בשנה ושל אברכי ה"כולל" – לקצב של 1.3% בשנה. נתוני ההאטה עולים בקנה אחד עם נתוני הגידול בשיעור החרדים העובדים ושל אלו הפונים לשירות צבאי או אזרחי.

בשנים 2012-2014 מספרם של תלמידי הישיבות ואברכי ה"כולל" ירד ב-16%. אפשר להסביר את הירידה בכך שבתקופה זו למעלה מ-20 אלף תלמידי ישיבות ואברכים קיבלו פטור מהשירות הצבאי. הפטור הסיר את החסם הצבאי ליציאה לשוק העבודה, ולא זו בלבד אלא אף העניק תמריצים לתלמידים שביקשו להשתלב בשוק זה. באותה תקופה צנחה תמיכת המדינה בתלמידי ישיבות ובאברכי ה"כולל" שלא שירתו בצה"ל בכ-50%. צניחה זו השפיעה גם היא על מספר התלמידים והאברכים הלא-ישראלים – מספרם ירד ירידה חדה (ב-90%), כיוון שבוטלה כמעט לחלוטין תמיכת המדינה בהם.

בשנת 2015 שבו המפלגות החרדיות לקואליציה והחזירו את הקצבאות לתלמידי ישיבות, אברכים ותלמידי חו"ל לאותו סכום שהיה נהוג קודם לקיצוץ של שנת 2013. בעקבות זאת עלה מאוד בשנים 2015-2016 מספר תלמידי הישיבות (ב-10%) והאברכים (ב-11%). מספר תלמידי חו"ל הרשומים בישיבות ובכוללים עלה מ-894 ל-9,596. ברם הגידול ב-2016 היה מתון מאוד לעומת הגידול ב-2015: בחורי ישיבות – 3% לעומת 10%; אברכים – 4% לעומת 11%; ומספרם של תלמידי חו"ל עלה מ-8,591 ל-9,596.

תנודתיות זו במספר תלמידי הישיבות והאברכים והזיקה שלה לתקצוב המדינתי מחייבת מעקב גם בשנים הבאות.

4. סטודנטים חרדים במערכת ההשכלה הגבוהה

תמונת מצב

שנים רבות היה מספר החרדים הלומדים לתארים אקדמיים נמוך ביותר. עם זאת, בעקבות השינויים בדרישות שוק העבודה והקמת מוסדות מותאמים לצורכי המגזר החרדי נרשמת עלייה איטית במספר הסטודנטים החרדים במוסדות להשכלה גבוהה. בשנת הלימודים תשע"ו (2015/16) למדו במוסדות אקדמיים (לא כולל האוניברסיטה הפתוחה ולא כולל סטודנטים במסגרות של לימודי תעודה) 10,000 סטודנטים חרדים בקירוב, שהם 4% מכלל הסטודנטים בישראל.

למעלה מ-1,000 סטודנטים חרדים לומדים בשנת הלימודים תשע"ו (2015/16) לתארים מתקדמים, רובם המכריע לתואר שני. שיעור הלומדים לתארים שני ושלישי מכלל הסטודנטים החרדים הוא 15%, שיעור נמוך בהרבה מזה של עמיתיהם באוכלוסייה הכללית (35%).

מגמות

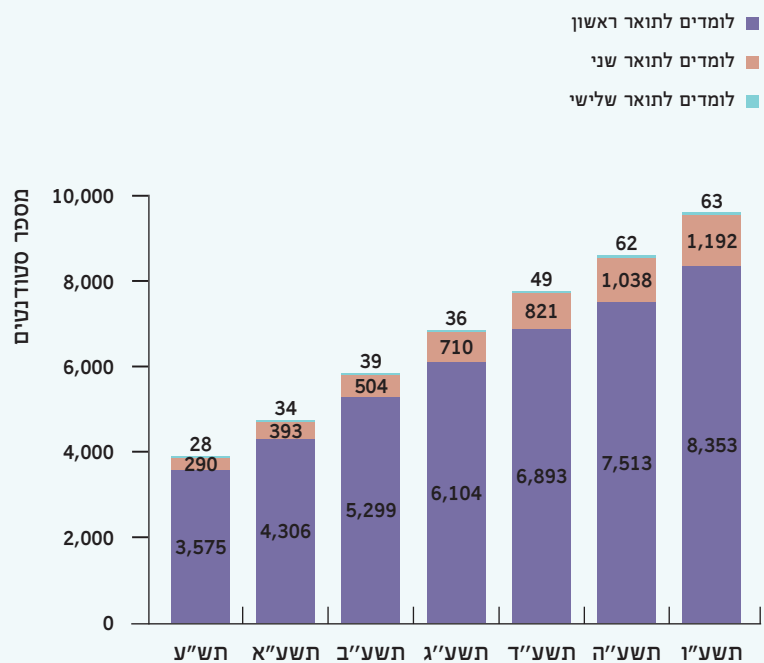
קצב הגידול של הסטודנטים החרדים במוסדות להשכלה גבוהה מהיר ובשבע השנים האחרונות (תש"ע-תשע"ו, 2009/10-2015/16) הוא עלה ב-147%, בהשוואה לגידול של 10% במספר סך כל הסטודנטים. שיעור הסטודנטים החרדים מכלל הסטודנטים היה בשנת הלימודים תש"ע (2009/10) 2%, והוא הוכפל בשנת הלימודים תשע"ו (2015/16) ל-4%.

בחישוב ממוצע שנתי גדל באותן שנים מספר הסטודנטים החרדים ב־16%, אם כי בשנתיים האחרונות (תשע"ה-תשע"ו) ירד קצב הגידול לכ־12%. ייתכן שזו ירידה מתבקשת לאחר הצמיחה המהירה של העשור שקדם לכך שהתבססה על פתיחה מסיבית של תוכניות חדשות.

מספר הסטודנטים החרדים לתואר שני עלה בקצב ממוצע שנתי מהיר מזה של קצב הגידול של כלל הסטודנטים החרדים (27% לעומת 16%). שיעור השינוי השנתי הממוצע של סטודנטים חרדים לתואר שני בשנים תשע"ה-תשע"ו (2014/15-2015/16) ירד ל־15% בשנה, ואילו שיעור השינוי השנתי הממוצע של סטודנטים חרדים לכל התארים ירד באותן שנים ל־12%. הסטודנטים החרדים לתואר שני לומדים ברובם במוסדות האקדמיים הכלליים, שלא כמו חבריהם הסטודנטים החרדים לתואר ראשון, הלומדים ברובם בקמפוסים נפרדים למגזר החרדי.

תרשים 5/ב

סטודנטים חרדים במוסדות להשכלה גבוהה, לפי תואר, שנה"ל תש"ע-תשע"ו (2009/10-2015/16)

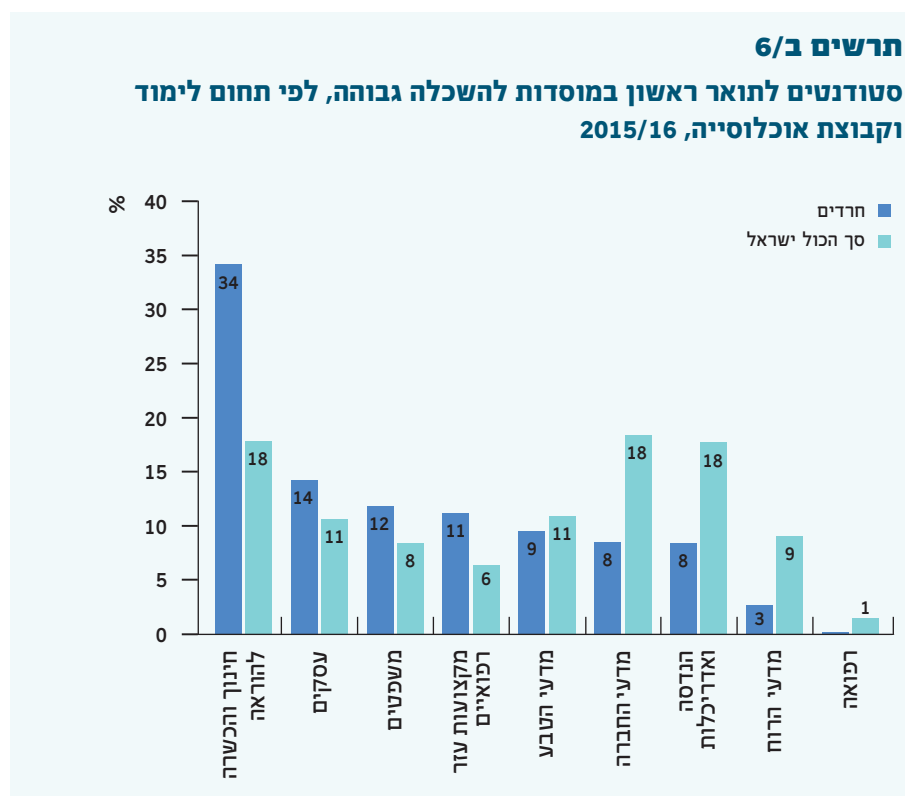

5. סטודנטים חרדים במערכת ההשכלה הגבוהה: תחומי לימוד

תמונת מצב

התפלגות תחומי הלימוד לתואר ראשון של הסטודנטים החרדים שונה במידה רבה מזו של כלל אוכלוסיית הסטודנטים. סטודנטים חרדים לומדים בשיעורים גבוהים יותר את מקצועות החינוך וההוראה (34%, לעומת 18% בקרב כלל הסטודנטים), מינהל עסקים (14% לעומת 11%), משפטים (12% לעומת 8%) ומקצועות עזר רפואיים (11% לעומת 6%). לעומת זאת ניכרת נוכחות דלה יחסית של סטודנטים חרדים במדעי החברה (8% לעומת 18%), בלימודי הנדסה (8% לעומת 18%) ובמדעי הרוח (3% לעומת 9%). נתון מעניין הוא השיעור הגבוה יחסית של חרדים הלומדים מדעי הטבע (9%), דומה לשיעור בכלל האוכלוסייה (11%).

ניתן להסיק אפוא שסטודנטים חרדים מעדיפים ללמוד מקצועות פרקטיים ומקצועות שמאפשרים גם עבודה בתוך הקהילה החרדית (חינוך והוראה, מקצועות עזר רפואיים), וכן מקצועות הנחשבים קלים יחסית מבחינת דרישות הסף האקדמיות (משפטים ומינהל עסקים). בתחומי הלימוד האקדמי שנועדו להעשיר את הידע, למשל מקצועות מדעי הרוח והחברה, או בתחומי הלימוד שמחייבים ידע מתמטי מתקדם (הנדסה) יש נוכחות חרדית אך בהיקפים קטנים יחסית.

מקורות לפרק ב – חינוך

הפרק מבוסס על עיבודים של מחברי השנתון למקורות שלהלן. העיבודים מופיעים במלואם בלוחות של שנתון החברה החרדית באתרי האינטרנט של המכון הישראלי לדמוקרטיה ושל מכון ירושלים למחקרי מדיניות, שם מוצגים גם נושאים שאינם מופיעים בחיבור זה.

תת-הפרק	המקור
תלמידים (לפי פיקוח); בחינות בגרות	עיבודי המחברים לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, גף חינוך, השכלה וכוחות הוראה
תלמידי ישיבות ואברכים	האגף למוסדות תורניים במשרד החינוך
סטודנטים חרדים במערכת ההשכלה הגבוהה; סטודנטים חרדים במערכת ההשכלה הגבוהה: תחומי לימוד	”יוצאי מוסדות החינוך החרדי העל-יסודי בהשכלה הגבוהה בישראל”, אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה